

ПИСЬМЕННИК ДОПОМАГАЄ НЕ ВТЕКТИ ВІД СЕБЕ

Щипківський Г. Утекти від себе: роман. – Одеса: Астропринт, 2015. – 236 с.

Чого тільки не трапляється у житті людському! І під час знайомства з творчим доробком письменників теж. Скажімо, із прозою Геннадія Щипківського познайомилися завдяки монографії Петра Сороки про нього. А ще привернули увагу фрагменти текстів автора, які цитував літературознавець. Потім було знайомство з книжкою новел “Коралі”, котра по-своєму увиразнила художнє відчуття світу. Ми писали про неї на сайті “Золота пектораль” та в газеті “Чорноморські новини”. Сподобалися і повісті зі “Щему” – видання, котре прийшло до читачів після “Коралів”. І ось тепер роман “Утекти від себе”.

Творче розмаїття в межах одного жанру? Не перебільшення. Хоча, очевидно, у даному випадку слід наголосити, що письменник не є новачком. Про нього як цікавого прозаїка (одесита з подільськими коренями) так багато сказали повісті “Світло далекого берега”, “Перестиглий грім”, “Кара”, “Поміж берегами”, “Лісовичка”, тетралогія “Товтри”, романи “Лють” та “Рихва часу”... Тому й гадаємо, що тут правильнішим буде розмисл про письменницьке тяжіння до поглиблення в зображенні характерів героїв художніх творів.

Є ще один аспект, повз який пройти мимохідь не маємо жодного бажання. Наприклад, літературознавці, характеризуючи течію поетичної думки, не втомлюються повторювати, що версифікатори уже ніколи не зможуть знайти якихось нових тем, бо життя, мовляв, так побудоване, що неспроможне подарувати новизну, оскільки за законами природи діє циклічність явищ. Можливими є тільки окремі відтинки вираження почуттів, які залежать від особистості.

Впевнені, що вони мають рацію в таких міркуваннях. А згадали ми про це не випадково. Чомусь не покидають нас думки про те, що дотичне до версифікаторства повною мірою стосується і прози. Зрештою, поміркуйте самі. Уже, напевно, не один рік маємо можливість перечитувати небуденну прозу Романа Іваничука, Броніслава Грищука, Володимира Лиса, Івана Корсака, Володимира Даниленка, Степана Процюка. (Це лише невеликий перелік прізвищ нині сущих майстрів слова, бо його можна продовжувати іменами тих, які вже пішли в засвіти: Гігрі Тютюнник, Євген Гуцало, Феодосій Роговий, Іван Чендей, Олесь Уляненко, Василь Кожелянко).

Безсумнівним є той факт, що усі вони залишили неперебутні сліди у свідомості читачів. Насамперед манерою письма й підходами у висвітленні тих чи інших тематичних нюансів. Багатьом, зокрема, можна сміливо віддати першість в освоєнні того чи іншого темарію. Водночас не можемо однозначно ствердити, що комусь із них вдалося відшукати тематичну новизну. Хочемо того чи ні, а немає чогось нового під цим сонцем. Можемо говорити тільки про деякі нюанси.

Давайте проілюструємо це на основі хоча б побіжного аналізу вищезгаданого роману Геннадія Щипківського. Отже, твір “Утекти від себе” зачепив непросту тему долі простої людини, яку більшовицька влада вижила з рідних місць і змусила податися за океан у пошуках прихистку. Цікаво? Безперечно! Адже, напевно, на пальцях однієї руки можна перерахувати тих авторів, які вдалися до відображення власних відчуттів у цій непростості. У цьому випадку не беремо до уваги незчисленні графоманські спроби сказати слово про злободенне. Скажемо лише одне: ота писанина добряче підриває довіру до справжності. Маємо тільки єдину втіху. Немічна базгранина яскравіше виіскрює те, що справді є вартим уваги. І втішним вважаємо той момент, що до таких текстів належить і роман Геннадія Щипківського.

Новизна? Є тут щось схоже на неї. Та говорити про її цілковитість – щось зі сфери фантастики. Нагадаємо, зокрема, про таке. У 1982 р. у канадійському Вінніпезі накладом товариства “Волинь” побачив світ роман “Втеча від себе”. Це фінальна частина трилогії “Ост” видатного українського письменника Уласа Самчука, який був вимушений жити за океаном. Подібність назв обох творів промовиста. Та й долі героїв є до певної міри схожими. І немає особливого значення, що Іван Гора (головний герой роману Геннадія Щипківського) опинився за океаном задовго до початку Другої світової війни, а Ірина та Нестор Сидоруки (основні персонажі твору Уласа Самчука) ковтнули хліби заокеаня через воєнне лихоліття. Бо в обох випадках істотне

значення має те, що вони пізнали смак чужини через більшовицьке беззаконня. Важливим також є те, що у творах простежується думка, що людина ніколи не буде собою без почуття рівності й нікуди не втече від цього суттєво. Так! Але маємо ще й наступне. Улас Самчук викладає все з кута бачення уродженця західноукраїнських земель, що не дивно, якщо врахувати, що він прийшов у світ у селянській родині на Рівненщині. А Геннадій Щипківський – подоляк. І цим, вірогідно, все сказано, крім того, останній наш сучасник. А Улас Самчук був набагато старшим. Погодьтеся, що певні психологічні моменти у сприйнятті та відображенні з цих “верховин” (назвемо їх так) існують. Та було б безглуздям щось тут деталізувати, бо кожен оцінює по-своєму. Зрештою, таке розмаїття підходів (з кута бачення вікових та географічних величин, звісно) є на нашу думку тією істотністю, що вирізняє українську літературу на світовому тлі. Навіть незважаючи на те, що подібні випадки маємо в інших культурах. Чи не тому, що вони не є такими яскравими?

Ознаки неповторності пронизують роман Геннадія Щипківського, коли від висловлення загальних міркувань переходимо до конкретики, опираючись на образно-стильові особливості тексту. Приміром, упадає у вічі, що Іван Гора – цілеспрямована особистість, яка за будь-яких обставин не відмовиться від того, що живе в його душі. Реалістичність письма, яка йде від Михайла Коцюбинського та Володимира Винниченка, допомагає правдиво відобразити дійсність, детально змалювати зіткнення характерів та стосунків. Згадку про імена з минувшини вважаємо потрібною ще й тому, що реалістичність стилю не була б такою вражаючою, якби не успадковане від попередників вміння кількома штрихами створити цікаві образи, побудувати фразу без зайвину, другосортності та чужорідності.

Ніхто цього не заперечуватиме. Але, як нам здається, автор, сам про те не підозрюючи, опинився у виграшному становищі. Не секрет, що нині письменники багато пишуть про страхітливе винищення українського народу через червоний терор. Не приховуватимемо, що не всім із них вдається глибоко проникнути в осмислення трагічних подій. І на цьому тлі заслуговує похвали намір неповторними штрихами розповісти про трагедію голодомору, коли не це є основним у творі, додаючи так багато цікавих свідчень до авторової манери письма. Саме про це думаємо, коли читаємо, як Карпо (син Івана Гори) відвідував рідне село після страшеного голоду. “Вимерло чимало дітей і старих людей. Хто міг – долопатив поле – вижив. Хати пусті або напівпусті. Мають з півночі прислати переселенців, – вони вже нагодують. Навіть плуга не виділи й білого хліба не їли.”

Ще кілька цікавинок. Геннадій Щипківський ствердив неперекратно істину. Читачеві так багато говорять емоційно забарвлені прізвиська та імена. Назвемо хоча б деякі з них: Іван Гора, Влодько Тарахкало, Явтух Явтушинський. Панько Лемішка, Харко... Цікаво, що все неповторно доповнює характеристику персонажів.

Зацікавлює й вміння автора вибудовувати пейзаж. За небагатьма штрихами так зримо видні акварельність та прозорість. “І тоді над селом з’явилися молада веселка, ще нецілована хмарами. Одним крилом припали до озерця, сусіднім з грабовим лісом, другим – по черзі занурювала у ставочки, в яких молодичі, коли надійде час, закасають спідниці вище колін і мочитимуть дозрілі коноплі...”. І все це поєднане з тонким психологізмом.

Проте є моменти, які можна потрактувати неоднозначно. Зокрема, не дає спокою таке питання. Чи можна вдаватися до простого трактування дій і характерів, коли реальність відкидає чорно-білість? Тим паче, що в романі маємо таку неоднозначність. Приміром, на початку роману проймаємося симпатією до швагра Івана Гори Трохима. Але це відчуття (попри трагізм ситуації) вивітриюється, коли дізнаємося, яким шляхом він здобув своє багатство, хоч воно (добре, що це заховано в підтексті) у майбутньому допомогло вижити головному персонажеві. Не такою вже однозначною слід, либонь, вважати фігуру молодого єврея Давида, який, користуючись службовим становищем, допоміг Іванові Горі пробратися на корабель, що мав їхати до Канади. Звісно, помітну роль відіграє грошовий фактор. Але хіба це заважає думати, що в системі працювали і люди, котрі не погоджувалися з нею. Хоча й боялися вголос сказати про це. Чи не вперше така думка закрадається, коли читаємо про партійця, котрий на окружному засіданні в Тульчині не захотів підтримати кандидатури Тарахкала І Лемішки...

Та чи тільки тут існує неоднозначність? На жаль, є претензії і до мови. Скажімо, новий роман Геннадія Щипківського зацікавлює увагою до джерелиці діалектизмів. Але... Чи варто наполягати на них у мові автора, коли існують блискучі відповідники з літературним відтінком. Адже доходить і до абсурду. У мові автора побутують діалектизми, а у висловленнях персонажів – літературні відповідники тих самих слів, хоч, очевидно, мало б бути навпаки. Чи слід також оперувати діалектизмами, роблячи їх улюбленими слівцями?

...Можна, напевно, мовити і про інші вади. Але навіщо? Бо ж не вважаємо поодинокі огріхи визначальними. Зрештою, і сам Геннадій Щипківський не знає, у що завтра виллється його проза. Лише одне він поки що знає точно: далі йтиме шляхом пошуків, відкидаючи невластиве йому. Чи не в цьому полягає чарівність прози? Принаймні ми так думаємо і не хочемо, аби було інакше.

Отримано 4 липня 2016 року

*Олег Василюшин
Ігор Фарина
м. Кременець – м. Шумськ*

